

www.e-rara.ch

Exercitationes Vitruvianae ...

Poleni, Giovanni

Patavii [Padua], 1739-1741

ETH-Bibliothek Zürich

Shelf Mark: Rar 902

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-105>

Exercitationes Vitruvianae, collectae cura et opera Ioannis Poleni.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

EXERCITATIONES

VITRUVVIANAE TERTIAE,

QUARVM TITVLOS
PRIMA POST PRAEFATIONEM
PAGINA OSTENDET,

COLLECTAE

CVRA ET OPERA

IOANNIS POLENI.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1741.

Et prostant Venetiis apud Franciscum Pitteri.

SUPERIORVM PERMISSV.

EXERCITIA

VITRUVIANAE TERTIAE

DE ARCHITECTURA

LIBER PRIMUS

DE MATERIA

DE FUNDAMENTIS

DE COLUMNIS

DE CAPITIS

DE INTERCOLUMNIIS

DE PERIPTERIS

DE PERISTYLIS

DE PROPTERIS

DE ANTEPORCHIS

DE STYLOBATHIS

DE STYLOBATIS

DE STYLOBATHIS

DE STYLOBATHIS

DE STYLOBATHIS

DE STYLOBATHIS

DE STYLOBATHIS

DE STYLOBATHIS

IOANNIS POLENI
IN EXERCITATIONES
VITRUVIANAS TERTIAS
PRAEFATIO.

INTER eas causas, quibus oppido fit, ut non mediocri difficultate Librorum Vitruvii studium afficiatur, ea certe, quæ ex plurium Opusculorum, haud exiguum lumen Vitruvianis rebus afferentium, raritate proficiscitur, videtur recensenda. Itaque cum prioribus Exercitationibus nonnulla illiusmodi Opuscula contineantur, committendum non putavimus, quin reliqua (quæ nostram in notitiam venire) simillimi generis, eodemque spectantia, circumundique collecta adjiceremus. Porro difficilibus bene multis Vitruvii locis explicandis congesta a nobis Opuscula fore perutilia legentibus, res ipsa (nobis etiam silentibus) declarat. Quamobrem cum eorundem minime negligendam esse utilitatem notum plane atque perspectum haberemus, eademque in ea Vitruvii editione, in qua contenduntur omnes industriæ nostræ nervi, quo propius ad perfectionem, quantum nostra fert mediocritas, accedat, inferi inter annotationes minime possent, quippe quæ nimis longa sint, eadem seorsum edere constituimus, atque edidimus. Hinc multa consequentur: primum Opuscula illa in unum veluti corpus coacta studiosa juvenus inveniet; deinde, ubi annotationibus difficilia Vitruvii loca, quorum causa Opuscula ipsa fuere conscripta, illustrantur, in iisdem strictim & brevissime Auctorum Opusculorum sententiæ poterunt indicari, & ad Opuscula ipsa, & ad necessaria rei propositæ loca, Lectores tuto utiliterque amandari.

In his autem edendis Opusculis, verba Vitruvii, qualia ab Auctoribus referuntur, plane descripsi, neque emendationibus, quibus (quantum in me erit) Vitruvii textum ad antiquam fidem restituere conntar, usus sum; eas enim si quis intersereret, Vitruvii verbis pleræque Auctorum interpretationes haud amplius responderent. Ceterum curavi, ut ea Opuscula, quæ Auctores Italica lingua conscripserant, in Latinam converterentur; curavi, ut nitidius, atque ad rem aptius, figurarum typi inciderentur; curavi, ut Opuscula ipsa in hominum manus emendatiora, quantum operarum ratio patitur, venirent: verbo dicam, curavi, ut omnibus

certo ordine digestis, ac partibus in suos articulos infertis, unum quoddam veluti perfectius corpus constitueretur.

Inter ea vero Opuscula primum locum obtinent Bernardini Baldi *Scamilli Impares Vitruviani* nova ratione explicati; de qua pererudita perque rara Baldi Diatriba in *Exercitationibus Vitruvianis Primis* (pag. 98.) a nobis actum est. At, inquiet fortasse aliquis, raram quidem esse Diatribæ istius editionem primam, verumtamen eandem æneis typis una cum Vitruvio, qui prodiit cura Io. de Laet, excusam non admodum difficulter comparari. Ego autem ea maxime de causa, quod edita fuerit una cum Vitruvio illo, iterum ad principis exemplaris fidem restitutam in lucem esse proferendam, affirmare non verebor. Nimis enim manca & prope deformata illa reperitur, quam Io. de Laet Vitruvianis adjecit. Prætermissa in hac fuere necessaria quædam; ut (pag. 247.) Vitruviana illa; *Igitur statuenda est primum ratio &c.* Vt (pag. 248.) Vitruviana illa; *Hæc autem efficit ea ratio &c.* Præterea, quod caput est, cum in Baldi germano opere, atque adeo in nostro ex eo fideliter descripto, essent Figuræ triginta tres, in editione Ioannis de Laet undecim tantum apparent, reliquæ desiderantur. Quod quidem non operarum indiligentia contigit, sed curatoris consilio, quamvis alicubi, se unam aut alteram omisisse figuram, propterea quod *parum ad rem facere viderentur*, affirmet; at plures sane ex prætermisissis multum quidem ad rem fecissent. Et incuriose adeo ille se gessit, ut litteras omnes, quæ (pag. 250.) ad explanationem Figuræ XXXI. pertinent, suo in textu retinuerit, cum tamen Figuram ipsam omisisset. Nos cuncta suis sedibus restituimus, iis etiam adjectis, quæ ad calcem de suo Ioannes addiderat, nomine illius minime dissimulato. Itaque hujus Opusculi Vitruviani a Bernardino Baldo conscripti, cum prima editio longe rarissima esset, altera vero manca atque imperfecta reputaretur; hercle credidimus operæ pretium esse, eam iterum integram emendatamque proferre.

Alterum autem inter easdem Tertias Exercitationes locum dedimus Epistolæ Claudii Ptolomæi, Cursulensis Episcopi, jam a nobis commemoratæ in *Exercitationibus Primis* (pag. 50.) ex quibus liquere facile potest, cur ea latine reddita (ut a pluribus ejusdem fructus percipi possent) publici juris fieri iterum deberet: in ea enim perficiendi studia Architecturæ & nobilium quarundam aliarum Artium, atque etiam Vitruvii Libros illustrandi nova quædam ratio tam fuscè diligenterque proponitur, ut eam Epistolam magno adjumento discantibus futuram speremus.

Tertio loco posita est Ioannis Buteonis ad locum Vitruvii corruptum *de proportione lapidum mittendorum ad Ballistæ foramen* apta restitutio. Hanc ediderat Buteo ad calcem *Logisticae* suæ (pag. 387.) prodiit autem ea

Logistica

Logistica anno 1560. Itaque in editionem Vitruvii, quæ, cura Philandri, formis excusa est anno 1552. induci minime poterat. Porro eam inter Annotationes interfecit Io. de Laet cum Vitruvium ederet, post Cap. XVI. Libri X. (pag. 226.) Et recte quidem ille, non esse prætermittendam judicavit: at, cum ea Annotationis modum longe superet, inter Opuscula ad illustrationem Librorum Vitruvii pertinentia, aptius (ut opinor) a me inserta est.

Sequitur Hemicyclium Berosi, de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. ex Iacobi Ziegleri Landavi traditione. Exstat Lucubratio hæc Ziegleri in Volumine, quod Valderus ex Operibus variis confecit (anno 1536.) ejusdemque mentionem iniecit Gerardus Ioannes Vossius in Libro de Vniversæ Matheseos natura & constitutione (pag. 276.) Ea vero Hemicyclii constructio ab Zieglero proposita, quin male habita fuerit, & multis in locis corrupta ab Editoribus, non dubitavi. Quamobrem nonnulla depravata verba, quorum emendationes perspicue se se offerebant, detraxi; & alia, eorum loco, reposui: non tamen omnia, quæ emendanda videbantur, attigi, ne nimis meæ conjecturæ indulgerem. Annotatiunculas etiam quasdam addidi locis iis, quibus deesse necessarium schema, tam erat manifestum, quam quod manifestissimum est: eas tamen adposui, non tam ut rem omnino perficerem, quam ut ostenderem, posse quidem ea hoc Opusculo contenta meliore in lumine collocari. Ceterum, Opusculum illud cujuscumque demum farinae sit, adeo ad Vitruvianas res pertinet, ut minime prætermittendum esse existimaverim.

Et quoniam nemo ex iis, qui vel primoribus labris Vitruvii Libros attigerit, ignorat, obscurissima esse quæ de Echeis, hoc est, de Vasis Theatralibus in libris iisdem reperiuntur, sic scripta, ut indicata noscentibus ea, non autem explicata ignorantibus ea, videantur; e re nostra maxime futurum putavi, si F. Bonaventuræ Cavalerii de iisdem Echeis Diatribam, in Latinam linguam conversam, in Vitruvianas Exercitationes infererem.

Itaque, ea quinto loco posita, locum sextum illi Diatribæ de argumento eodem ab Athanasio Kircherò conscriptæ attribui. Illam autem & hanc, quamvis seorsum Auctores sui non ediderint; attamen ex majoribus eorundem operibus excerpi, & inter res Vitruvianas collocari perapposite posse, reputavi.

Post hæc autem æque difficilis descriptionis Volutæ Ionicæ explanationem addidi, quam Iosephus Salviatus litteris, secundum Vitruvii præcepta, mandaverat eo modo, quem in *Exercitationibus Primis* (pag. 72.) plane exposueram.

Neque tamen Salviatum, neque alium quemquam, qui in illius Volutæ
descriptione

descriptione versatus esset, punctum acu, ut ajunt, tetigisse, sanxit Nicolaus Goldmannus; proptereaque, cum Ionicam Volutam quodammodo amissam existimaret, Opusculum conscripsit, quo eam posse restitui, fidenter asseveravit. Quod quidem Opusculum Ioannes de Laet suæ Librorum Vitruvii editioni (pag. 265.) subjecit. In hac autem Volutæ Ionicæ constructione multum ingenii atque laboris in Goldmanno apparet; ac si ea prorsus ad veritatem Lectorem non perducatur, quam tamen diligens rerum Vitruvianarum studium esse oporteat, aperte demonstrat.

Ad extremum, non Ionicæ Volutæ modo, verum omnium obscurarum, difficiliumque rerum, quas tradidit Vitruvius, ubi de Ionico opere egit, illustrationes; quas Vitruvianis locis ope perpetui commentarii adhibere conatus est Ioannes Baptista Bertanus, adposui. De quo Bertani opere nonnulla attulimus in *Vitruvianis Exercitationibus Primis* (pag. 84.) ex quibus & Auctoris studia, & studiorum eorundem hi fructus cognosci facile possunt. Sedulitate porro multa usus est Auctor ille, ut germanas Vitruvii sententias adipisceretur: ipsum vero in Opus (de Italica in Latinam linguam, me curante, translatum) Figurarum copiam induxit, ut ad sua cogitata facilius percipienda, aptius excitaretur Studiosorum imaginatio.

Habes itaque, benigne Lector, integram consilii mei rationem, quam Te quoque ob eximiam tuam humanitatem probaturum, plane confido. Quod autem ad Opuscula ipsa pertinet, nullus dubito, quin, iisdem attentis, Tibi persuadeas, studiosos homines aliquando suam industriam ingeniumque suum non minus in minoribus rebus, quam in majoribus, ostendisse. Vale.

S E R I E S S C R I P T O R U M ,
 E X Q U O R U M O P U S C U L I S
 E X E R C I T A T I O N E S T E R T I A E
 V I T R U V I A N A E
 C O A L V E R V N T .

- I. Baldus (Bernardinus) . Scamilli Impares Vitruviani , nova ratione explicati : Refutatis priorum Interpretum Gulielmi Philandri , Danielis Barbari , Baptistæ Bertani , Sententiis. pag. 225.
- II. Ptolomæus (Claudius) . Epistola : in qua agitur de nova Librorum Vitruvii Editione adornanda ; nunc primum ex Italica in Latinam linguam conversa ; Interprete Frid. Ghisio I. V. D. In Seminario Patavino Humanitatis Græcæ Latinæque Professore. pag. 257.
- III. Buteo (Ioannes) . Ad locum Vitruvii corruptum Restitutio . Qui locus est de Proportione inter Lapides mittendos & Balistæ foramen. pag. 267.
- IV. Zieglerus (Iacobus Landavus) . Hemicyclium Berofi , de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. pag. 275.
- V. Cavalerius (P. Bonaventura) . De Echeis , hoc est , de Vasis Theatralibus , de quibus mentionem fecit Vitruvius Lib. V. Cap. V. Diatriba . Quæ est Caput XXXVI. Operis ab eodem Cavalerio conscripti , cuius titulus est : *Lo Specchio Vstorio* . Nunc primum de Italica in Latinam linguam conversa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 283.
- VI. Kircherius (P. Athanasius) . De Echeis , sive Phonismis Theatri Corinthiaci a Vitruvio descriptis Lib. V. Cap. V. Diatriba . Quæ est Caput I. Kircheriani Operis , cui titulus : *Phonurgia nova* . pag. 293.
- VII. Salviatus (Iosephus Pictor) . Ratio accurate deformandi tum Volutam , tum Capitulum Ionicum , secundum Vitruvii præcepta . Nunc primum de Italica in Latinam linguam conversa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 301.
- VIII. Goldmannus (Nicolaus) . Voluta Ionica Vitruvii , hætenus amissa , modo autem restituta. pag. 313.
- IX. Bertanus (Io. Baptista) . Loca obscura & difficilia Operis Ionici Vitruviani perpetuo commentario , & figuris illustrata . Nunc primum de Italica in Latinam linguam conversa . Interprete A. A. F. S. T. D. pag. 325.

SCAMILLI IMPARES
VITRUVIANI.

A BERNARDINO BALDO VRBINATE

NOVA RATIONE EXPLICATI,

Refutatis priorum Interpretum

GVLIELMI PHILANDRI,
DANIELIS BARBARI,
BAPTISTAE BERTANI;

Sententiis.

SCAMILLI IMPARES
VITRUVIANI

A BERNARDINO BALDO

EXPLICATI.

SCAMILLOS impares Vitruvianos explicaturi a re haud alienum esse duximus, primo loco Vitruvii verba, tum demum ea quæ Gulielmus Philander, Daniel Barbarus & Baptista Bertanus commenti sunt, in medium afferre. Ita igitur Vitruvius l. 3. cap. ultimo.

Sin autem circa eadem ex tribus lateribus podium faciendum erit, id constitutur, uti quadra, spira, trunci, coronæ, lysis, ad ipsam stylobatam, qui erit sub columnarum spiris, conveniant. Stylobatam ita oportet exequari, uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares: si enim ad libellam dirigetur, abeolatus oculo videbitur. Hoc autem, uti Scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma & demonstratio erit descripta.

Item libro quinto cap. 9.

SI corinthia erit (de columna loquitur) scapus & spira uti in Ionica: Capitulum autem, uti in quarto est scriptum ita habeat rationem: stylobatistis adjectio, que fit per Scamillos impares, ex descriptione que supra scripta est in libro tertio sumatur.

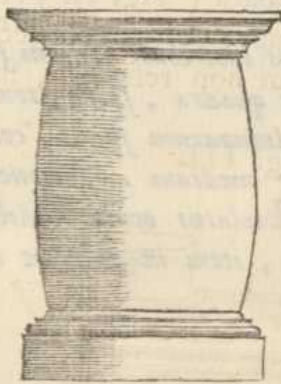
EX GVLIELMI PHILANDRI
in Vitruvium annotat. l. 3. cap. ult.

Scamilli hic & libro quinto capite nono, videntur dicti quasi gradilli: quid autem significent in stylobatarum adjectione, non liquet, & descriptionem pollicebatur Vitruvius designaturum se extremo hoc tertio libro, sed perit, ut illa de adjectione in mediis columnis proximo capite promissa, & alia multa, quas recensuimus libro primo capite sexto. Si quid postea iudicium aut anni afferent, non inuidebimus studiosis eam utilitatem. Me profecto nequicquam poenitebit mei, si huic authori, instructissimo, sed lacero, & obscuro, aliquid opis attulero; nam locis omnibus lucem afferre, prorsus est facultatis & eruditionis majoris quam in me profitear. Exorietur spero aliquis, qui meo exemplo excitatus, id praestabit, aut fiet ut etas ventura demat eis tenebras.

Item in libro quinto capite nono.

Ampliavimus libro tertio cum diceret, ita exaquari oportere stylobatas ut haberent per medium adjectionem per scamillos impares. Quid vero iam tunc suspicaremur, libet hoc loco exponere: nam fortasse non faller a divinatione petitur auxilium. Quid enim huiusmodi in rebus aliud facias? Eandem plane habuisse in stylobatis rationem Vitruvium, quam in columnis putabamus. Atqui ex ejus sententia (perierat enim promissa deformatio) demonstravimus,

Fig. I.

columnis veluti ventrem adjici, (Fig. I.) ut intumescerent in medio, capitibus summo, & imo contractis & diminutis. Itaque cum intelligeremus Athenis urbe Graeciae vetustissima, etiam hodie ostendi stylobatas ad basis plinthi latitudinem non respondentes (quae alioquin forma est, & pulcherrima, & Romanis perpetuo usurpata) sed contractos, existimabamus Graecorum consuetudine per Scamillos impares, id est, ceu gradibus quibusdam, fieri adjectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri ut gradatim a supremis atque infimis partibus quadratorum, quae coronicibus suis & basibus clauduntur; medium versus subturgerent & adangerentur. Id cum non satisfaceret, coepimus & istud expendere. Initio stylobatam fuisse statim a fundamentorum substructione veluti perpetuum parietem, qui columnarum bases exciperet, ejus partem superiorem coronicis, inferiorem basi, reliquo medio spatium ad libellam exaquato, ornari solitam. Eo modo cum esset, alveolatum visum fuisse; pari scilicet, praeter circumcurrentes partes, perpendiculo. Id, qui secuti sunt

sunt, cum vitare vellent, ad spirarum perpendicularum quicquid reperiebatur (spatio quod cum intercolumnio conveniebat sua relicta specie) efficiebant ut resiliret, sed nusquam magis, aut minus, quam ut ad amplitudinem plinthi basis præter suas projecturas responderet, & intersepti sive plutei partes (ita voco quod ex stylobata non resilit) cum projectis partibus, id est coronis cum coronice, medium exæquatum cum exæquato medio, & basis cum basi consentirent. Hujusmodi resilientes stylobatas (quos nisi fallor Scamillos Vitruvius vocat, sive scabellos aut scamulos, ut aliqui codices habent, impares autem, quod interstylobatis, id est interseptis, perpendicularo non responderent) cum magis ad rationem podiorum unde spectari solet, pertinere arbitrarentur, aut quando sine apertionibus, id est sine podio, frontes vel latera edificiorum sunt, & columnæ ita parieti adherent, ut pars tantum quota promineat (quod diximus hujus libri cap. I. cum de parastatis loqueremur) ubi itiones habere vellent expeditiores, tantum ex illo perpetuo pariete sub basibus reliquerunt, amotis interseptis, quantum ipsis excipiendis satis esset. Ut sint omnino genera stylobatarum duo, perpetuum & expeditum. Illud, aut uno eodemque ductu percurrit, aut resilit ad spirarum perpendicularum. De expeditis, dixi libro tertio, ubi singulorum generum tradidi rationes. Posterioris nostræ sententiæ inveni vindices, Antonium & Baptistam Sangallos Architectos insignes, ut minus me conjecturæ pœniteat. Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud conjicere non potui. Hactenus Philander, qui tres hic, quod ad hanc rem spectat, opiniones affert, postremam amplectitur. Nos primam & secundam (quod ipse prætermittit) figuris illustrabimus. Tertiæ quoque deformationem, quod & ipse fecit, oculis subjiciemus.

Ex eo qui nunc, ut ipse ait, Athenis visitur stylobata (Fig. II.) A. B. truncus plintho contractior: C. D. plinthus extra solidum stylobatæ projectus.

Perpetuus paries (Fig. III.) sub plinthis basium non resiliens, stylobatarum vero vicem gerens.

Fig. II.

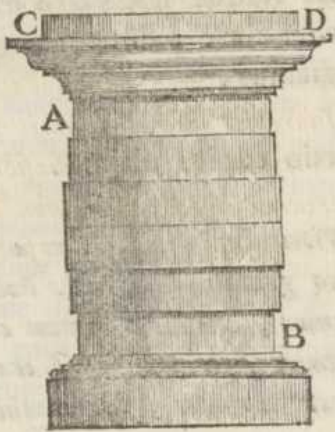
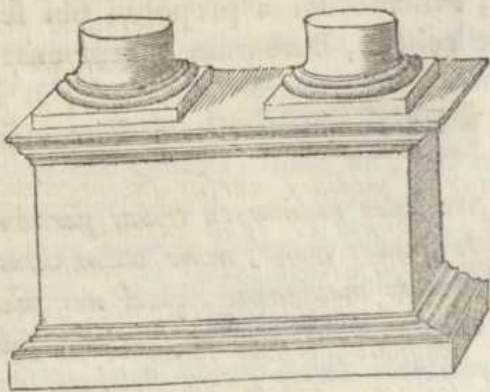
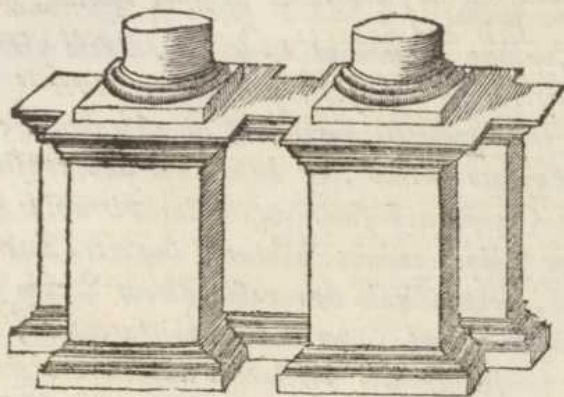

Fig. III.

Stylo-

Fig. IV.

Stylobatæ (Fig. IV.) ad
amplitudinem basium plinthi , a
pluteo seu intersepto resilien-
tes . Est autem Scamillus ea
stylobatæ pars , quæ ab inter-
septo resilit . Est enim quasi
quidam gradillus , scamnuluf-
ve , ut ita dicam , interse-
ptis perpendicularo non respon-
dens .

Examinatur conjectura Philandri .

Primo negatur perpetuum parietem propterea alveolatum videri , quod præter circumcurrentes partes , perpendicularo par existat . Id enim si fieret , omnes eodem pacto perpetui parietes alveolati oculo viderentur ; Quod sensu ipso iudice nemo sanæ mentis confitebitur . Præterea dicimus nullam hic stylobatis fieri adjectionem , si quidem ipsis sub basium plinthis permanentibus , intersepta seu plutei in interiorum partem recedunt . Cæterum notatu dignum est Vitruvium affirmare , non ideo stylobatam alveolatum videri , si ad perpendicularum sit exæquatus , sed si ad libellam , quæ quidem exæquatio longe ab ea distat , quæ fit ad perpendicularum ; si quidem quæ fit per libellam , horizonti æquidistet , illa autem eidem sit *πρὸς ὀρθῶς* , ut ajunt Græci , hoc est erecta , seu ad pares eidem angulos constituta . Demum hanc Philandri exæquationem , tam facilem esse affirmamus , tam unicuique qui a primo saltem limine Architecturam salutarerit , expeditam , ut schemate illo atque demonstratione , quam pollicentus est Vitruvius , minus indigere videretur . His itaque hoc pacto examinatis , Philandrum a proposito sibi scopo aberrasse clare patet . Philandro itaque relicto , Barbarum eadem enarrantem audiamus .

Ex commentariis in Vitruvium libro tertio capite ultimo .

Circa ades podium ex tribus partibus constitui Vitruvius dicit . Nam a fronte gradus erant , nemo etiam vetat quin postico gradus darentur . Podium erat tanquam manianum , quod nos pozuolum vocamus , constabat autem continenti ad stereobatis modum fabrica , sub columnis enim stylobatæ positæ erant , inter columnas autem , cum stylobatis conjunctus erat murulus , vel continenti
lapi-

lapide; vel columellis, & balaustris interpositis, unde prospectus erat. Podii regula ea est, ut ea membra quæ stylobatæ habent, eadem & podium habeat, quæ autem membra habere stylobata debeat, dicit esse quadras, spiras, truncos, coronas, lysis, id est, plinthos, bases, planum, & exæquatum medium, coronices & gulas, quæ omnia membra & partes, podium quoque habere debet: sed hoc interest, quod stylobata resilit extatque, podium vero in partem contrahitur interiorum. Extantiam stylobatæ Vitruvius adjectionem nominat, retractionem vero podii, id est quicquid est inter stylobatas, alveolatum vocat. Quid vero per scamillos intelligat, quatenus ad rem pertinet, notum est, quatenus vero ad nomen, difficile est, quoniam eo vocabulo nullos alios usos memini me audivisse, vel legisse. Camillum in quarto libro pro loculamento ponitur in quo aliquid collocatur, eos enim quadros nominamus, id est marginatas tabulas, in quibus picturæ ponuntur: Itemque capsam rhedæ, & tympani receptaculum, Camillum dici potest, & demum quicquid rem unam ab alia separat. Unde apud cellæ Camilli dicuntur. Cum igitur stylobata promineant, podium retrahatur, videtur podium esse loculamentum quoddam. Quod si scamillum a scamno ducatur, & stylobatas tamquam scabella esse intelligatur, idem sensus erit; atque hoc est quod ait Vitruvius, stylobatam ita oportet exæquari, ut habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Si enim ad libellam dirigitur, alveolatus oculo videbitur, id est, si perpetua, & exæquata stylobatæ & podii planities erit, alveolatus oculo videbitur, quod indecens est. Nam podium continenter in ordine columnarum procedit. stylobatæ resiliunt. Sed dolendum est non haberi Vitruvianam descriptionem, quam pollicebatur his verbis: Hoc autem uti scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma, & demonstratio erit descripta. Hucusque Barbarus. Qui aut nihil dicit, aut si aliquid, eadem prorsus refert quæ Philander, a quo (authore non laudato) omnia accepisse videtur. Porro quod de Camillo comminiscitur, somnio simile est, cum quia ejus vocabuli nullibi quarto libro (quod viderim) fiat mentio, tum etiam quod a Vitruvio retractionem podii alveolatum affirmet appellari, errat plane toto cælo Barbarus, neque enim de podii retractione loquitur Vitruvius, nec retractionem, de qua tacet, alveolatam profert. Adjectivum nomen esse, alveolatum dicerent Grammatici, ipsi stylobatæ, tanquam substantivo inhærens. Si enim ad libellam dirigitur, alveolatus (nempe stylobata) videbitur. Sed nil mirum Barbarum barbare locutum, ignoravit enim stylobatam masculini esse generis, unde ait, sub columnis stylobatæ positæ erant: Alibi masculini generis facit, ad libramentum stylobatæ sunt collocandi: neutri etiam, quæ autem membra habere stylobata debent. Sed hæc levissima sunt, & grammaticorum castigationibus relinquenda. Certe eadem ratio, quicquid de reliquis sit, quæ Philandrum confodit, Barbarum quoque jugulat. Diximus enim, nullam ob podii interseptive

retra-

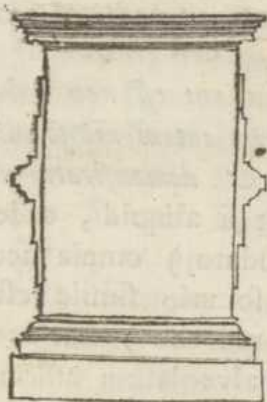
retractionem, ipsis stylobatis adjectionem fieri; detur quippe exstantiam stylobatæ scamillum esse, nulla propterea per scamillum huic stylobatæ adjectio facta est. Quod quidem his non responderet quæ hoc loco præstanda esse manifeste docet ipse Vitruvius. Barbaro itaque cum suis Camillis & loculamentis prætermisso, ad Baptistam Bertanum accedamus; is enim, eo libello quem lingua vernacula de operis Ionici rationibus scripsit, probe auctoris mentem se affecutum profiteretur. Nos igitur, ut hunc etiam minus recte ad veritatem collimasse ostendamus, ea quæ ab ipso hac de re scripta sunt, in medium proferemus. Præpositis Vitruvii verbis: *Vti quadræ, spiræ &c.* Illa etiam, quæ paulo inferius posita sunt, subjungit.

Vtique adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Mox commentationem ingreditur, ita scribens, ut nos ex Italico sermone Latine vertimus.

Id querit Auctor, symmetrias quibus superiora epistyliorum membra conformantur, adjectionibus quæ fiunt ad medios stylobatas convenire, quas sane ad-

Fig. V.

jectiones paulo ante docuerat, per scamillos seu gradillos impares fieri oportere: quod quidem hoc pacto præstabitur. Addatur stylobatæ trunco (Fig. V.) sexta pars crassitudinis columnaris scapi, ita ut dimidium hinc, & dimidium inde ipsius sextæ partis apponatur, dimidium postea totius altitudinis stylobatæ in partes septem dividatur, quarum una cymatio dabitur, cujus quidem prominentia ipsam altitudinem æquabit, quod reliquum est, in duodecim partes secabitur, quarum tres primæ fasciæ, quatuor secundæ (quæ ad medietatem usque primæ adjectionis eminebit) quinque demum tertiæ ascribentur, cujus eminentia quod reliquum est ejusdem adjectionis implebit. Porro eadem ratione aliam stylobatæ partem conformabimus. Quibus absolutis, habebimus stylobatam cum adjectionibus per medium, eodem ordine quo epistylia conformantur, & hoc ad auctoris mentem, nempe, Vti habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Etenim stylobata habebit per medium adjectiones per scamillos seu gradillos impares. Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, speciem scilicet vasi præ se ferens ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto. Porro scamilli stylobatis ipsis convenient, eo quod derivationes ab epistyliis habeant, & epistylia ab ipsis. Coronæ demum stylobatæ addendæ altitudo quartam scapi columnæ partem æquabit, quæ tota in partes septem secabitur, quarum una cum dimidia echino tribuetur, qui ad quadrantem circuli conformabitur, tres reliquæ coronæ ipsi dabuntur cum cymatio;

cymatio ; quæ quidem a stylobata tantum exstabit , quantum ipsemet plinthus . Cymatium porro coronæ sexta parte altum erit : gula autem , quæ & lysis dicitur , una cum labio duas partes cum dimidia accipiet , & tantundem prominebit . Ceterum stylobatam hac eadem ratione conformatum in Exquiliis vidimus prope Divæ Mariæ Majoris templum , in hortis Domitii Blanchini Patricii Romani , qui licet injuria temporis male haberet , ornamentorum nihilominus quæ prædiximus vestigia retinebat : Quæ omnia inferius ad ipsiusmet auctoris nostri mentem lineavimus .

Post hæc ita pergit .

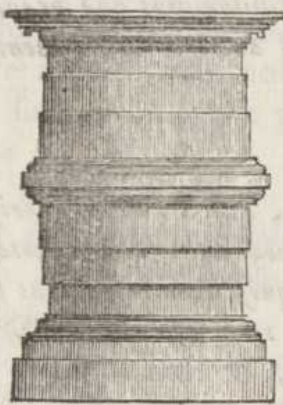
Multi sane putarunt se veram intelligentiam eorum , quæ a Vitruvio scripta sunt , posse absque praxi adipisci , non pauci quoque theoreticæ expertes , eadem exponere sunt conati . Verum neutrum me iudice quisquam humanitus potest assequi : nam praxis & theoretica , utraque extremis terminis unico spiritu conjuncta est adhibenda , ut tanti auctoris doctæ simul , & concisa scripta intelligi valeant . Cum autem ad hanc usque diem altera ab altera divisa fuerint , factum est , ut diversi illa diversimode exposuerint , variasque opiniones in medium attulerint . Vti apud F. Incundum , Albertum Durerium , Baptistam Albertum , Cæsarem Casarianum , Sebastianum Serlium , Gulielmum Philandrum , Daniëlem Barbarum , videre licet . Præcipue ad ea verba , quibus auctor agit de scamillis imparibus . Nam nonnulli quid senserint dubie explicarunt , alii pro certo affirmarunt intelligenda de ipsorum stylobatarum a podium superficie resiltionibus . Quæ opinio (bona eorum pace) tantum a vero auctoris sensu abest , quantum a tenebris lux ipsa . Si enim ejus verba diligenter examinare velimus , ita aperta & clara inveniemus , ut nullo pacto de ipsis resiltionibus interpretari queant . Dicit enim ,

Stylobata ita oportet exequari , uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares .

Unde manifeste colligitur , Vitruvium id solum sibi velle , ut adjectiones stylobatæ faciat , easque per scamillos seu gradillos impares : quod evidentius ostendit tertio libro , inquiens , *Vtique adjectio in stylobatis facta fuerit in superioribus membris respondeat symmetriæ epistyliorum .* Tam igitur ex his , quam ex illis verbis , clare cognoscitur , Vitruvium de stylobata tantum verba facere , ejusque adjectionem velle fieri ad instar ejus quæ est epistyliorum , porro epistyliis adjectio facta est membrorum . Etenim antiquis mos fuit tigna , arcuum vice , columnis superponere , unde architravium nomen ab arcu , & trabe compositum : ceterum ipsis trabibus ornatus gratia ex materia adjectionem quandam per scamillos impares fecere , quos quidem scamillos gradillosve ea ratione absolverunt quam Vitruvius attulit , quæ postea species per elegantiores Architectos a molli materia ad lapidum duritiem translata fuit . Hæc pauca dixisse sat fuerit , utpote necessaria

ad enucleandam difficultatem questionis illius, de qua superius verba sunt facta:
 ¶ Hucusque Bertanus, cujus stylobatæ scamillati speciem (Fig. VI.)
 ut melius cognoscatur, oculis subjicimus.

(Fig. VI.)

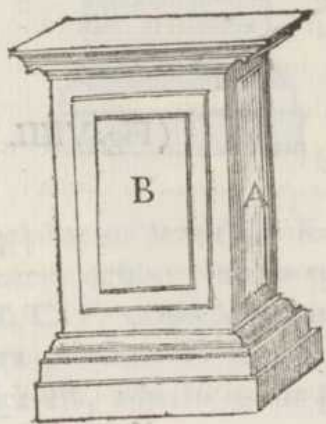

Certe hæc Bertani deformatio nonnullis Vitruvii verbis ita quadrat, ut primo intuitu his, qui ad vivum veritatem non penetrant, plausibilis possit videri. Adjectio hic fit stylobatæ, & hæc per scamillos impares, fit per medium, & ita fit, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondentem habeat symmetriam epistylorum. Præterea, si fides Bertano, vetustorum marmorum nititur auctoritate. Hisce tamen non obstantibus, Bertanum a vera auctoris intelligentia aberrasse, inque verbis illius interpretandis hallucinatum esse, facile patebit. Ea enim veritatis est vis, ut simulac e tenebris emerferit, quæcunque præstigiola & fucis illita veritatis ipsius speciem præ se ferre videbantur, expellat, labefactet, destruat. Primum igitur Vitruvii verba depravasse, vel e luxato, & mendoso Codice descripsisse clare patet. Ait enim, *ad ipsam stylobatam, qui: Item sub columna spiris conveniant, pro, sub columnæ spiris conveniat. Stylobata ita oportet exequari, pro, stylobatam ita oportet exequari. Scamillo ad id convenientes fiant, pro, scamilli ad id convenienter fiant. Vtique adjectio in stylobatis, pro, uti quæ adjectio in stylobatis.* Ex his facile cognosci potest, ipsum latina aut penitus ignorasse, aut tenuem saltem, & obscuram eorum notitiam habuisse. Quæ cum ita sint, nulli mirum si luxatis Vitruvii verbis, & perperam interpretatis, a vera auctoris mente exciderit: si quidem, ut ait Philosophus, verba eorum, quæ sunt in animo passionum, quæ vero scripta sunt, eorum, quæ in verbis, signa sunt. Sed esto Bertanus verba verborumque vim optime calluerit, dicimus, eum nec veritatem e tenebris liberasse, nec quæ attulit de suo protulisse; etenim Philander longe ante ipsum hanc fere per scamillos adjectionem excogitaverat, atque eandem veluti ineptam, & ad auctoris mentem nihil facientem, repudiaverat. Ita enim Philander, *existimabamus, inquit, Græcorum consuetudine per scamillos impares, id est ceu gradibus quibusdam fieri adjectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri, ut gradatim a supremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronibus suis & basibus clauduntur, medium versus subturgerent, & adangerentur. Id cum non satisfaceret, cepimus & istud expendere.* Hactenus Philander, ex cujus verbis deformatum stylobatam in superioribus lineavimus.

At

At dicet fortasse Berranus, non utique cognovit Philander adjectionis hujus, & scamillorum symmetriam de epistylis esse petendam: optime. Sed quid dices Bertane, si aliter ea verba intelligenda esse, ac tu intellexisti, ostendemus? Negas? Quomodo illa explicas? *Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur.* dicis. *Stylobata habebit per medium adjectiones per scamillos seu gradillos impares.* Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, *alveolatus oculo videbitur, speciem videlicet vasis præ se ferens, ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto.* Satis sanus es? non ne vides tunc alveolarum oculo non se ostenturum stylobatam, si adjectio ex Vitruvii præscripto facta fuerit? Venenum certe ægro antidoti loco propinasti. Si scamilli non addantur, alveolatus oculo videbitur, scamillos addis, alveolatus non apparet. Quid addis si contra mentem authoris addis? Porro quod antiquum te stylobatam in Exquiliis vidisse affirmas, nihil fere facit ad rem, multa enim fecere antiqui, quæ nisi cum vitio imitari nemo queat. Quid? nonne in pervetusto templo quod adhuc Tiburi visitur, & in Ariminensi fornice, Corinthiæ bases nullos plinthos habent? Nonne contra Vitruvii præscriptum, & antiquorum Græcorum usum, Romæ in Titì Vespasiani & Constantini fornicibus, & alibi, denticulos videas sub mutulis positos? licentia hæc est, & non imitanda licentia, licet & hæc suos habeant vindices, & imitatores. Utique hoc ingenii sui, ut ipsi visum est, partu ita mirifice Berranus est delectatus, ut loco ornamenti stylobatam hujusmodi marmoreum ostio domus suæ, quæ Mantuæ est, adaptum, æternæ memoriæ consecraverit. Frustra tamen labores prodegit, quando usus ipse, & communis hominum consensus, iis, quæ pro sua sibi libidine finxerat, auctoritatem ademit. Nos igitur Bertano prætermisso, rem hanc novissime omnium aggrediemur, & quid hac in re illustranda ingenio possimus, periclitabimur. Principio cum assiduis cogitationibus rem

Fig. VII.

hanc animo versarem, illud occurrebat; fieri posse, scamillos Vitruvium tympana quædam appellasse, stylobatæ trunco appacta, & quota eorum parte exstantia, ne scilicet alveolatus oculo videretur. Primo itaque simplex adjeci tympanum, quasi scamillum ab exæquata stylobatæ planicie protuberans, mox huic tympano aliud impar, hoc est, minus apposui, quasi alterum scamillum, ut hoc pacto ex Vitruvii præcepto stylobata per medium adjectionem per scamillos impares sortiretur. Ejus rei figuram exemplarve hujusmodi exhibemus (Fig. VII.) A. simplex tympanum, B. duplex.

HÆc mihi cum multis de causis minus satisfacerent, primum quod exemplum nullum ejusmodi scamillorum apud antiquos invenirem, tum quod vero minus simile videretur, Vitruvium rem tam facilem & exiguam, ita religiose, eaque constantia præcepisse; ad alia me conferens, in iis tandem quæ modo allaturus sum, animo conquievi.

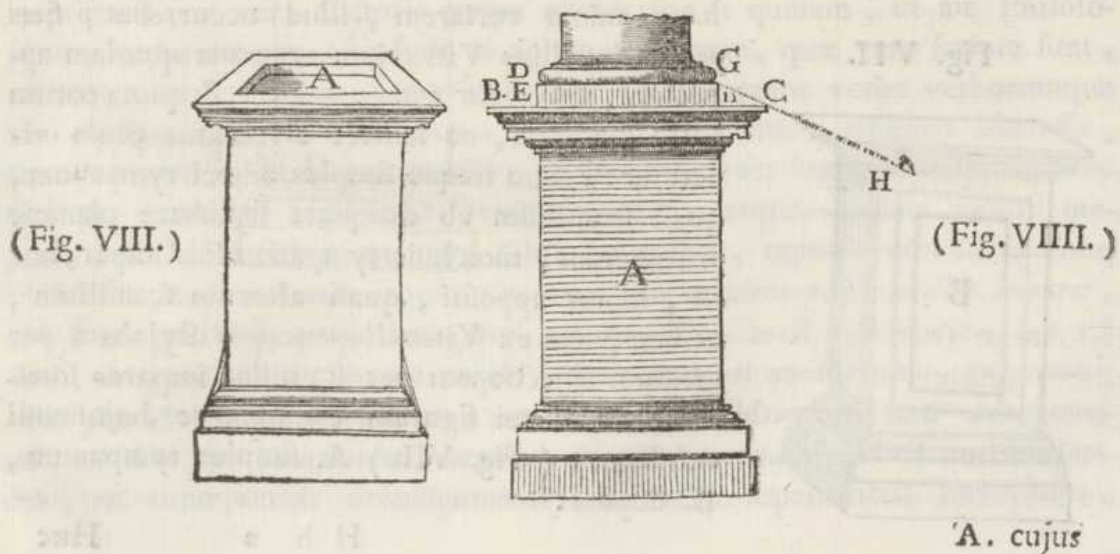
Certe durum mihi videbatur, stylobatæ superficiem ad normam coæquatam, alveolatam Vitruvium appellasse. Quis etenim mente constans, exæquatam complanatamque superficiem alveolatam sibi videri assermet? aliam igitur causam, propter quam alveolatus stylobata diceretur, pervestigavi, & veritatem ipsam, ni fallor, inveni. Alveus, Varone teste, cava cortex est, ubi quid propter concavitatem reponitur, Vas quoque, in quo apes mellificant, unde Tibullus,

Rure levis verno flores apes ingerit alveo,

Compleat ut dulci sedula melle favos.

Sed & tabula lusoria ad latruncolorum ludum accommodata, alveus dicitur, nos tabulerium vernacule appellamus. Vnde Plinius, *Messala diem natalis sui egit, transtulit alveum cum tessera lusorium*. Alveatum itaque, hoc est, in alvei modum excavatum, vel ut ait Vitruvius alveolatum, id omne dicitur, quod excavatum est. Vnde Cato de re Rustica, *fulcos, ait, si locus aquosus erit, alveatos esse oportet*. Alveolatum igitur stylobatam illum recte appellabimus, qui ad instar alvei excavatus videatur, licet ad libellam exæquatus. Formam itaque alveolati stylobatæ oculis subjicimus.

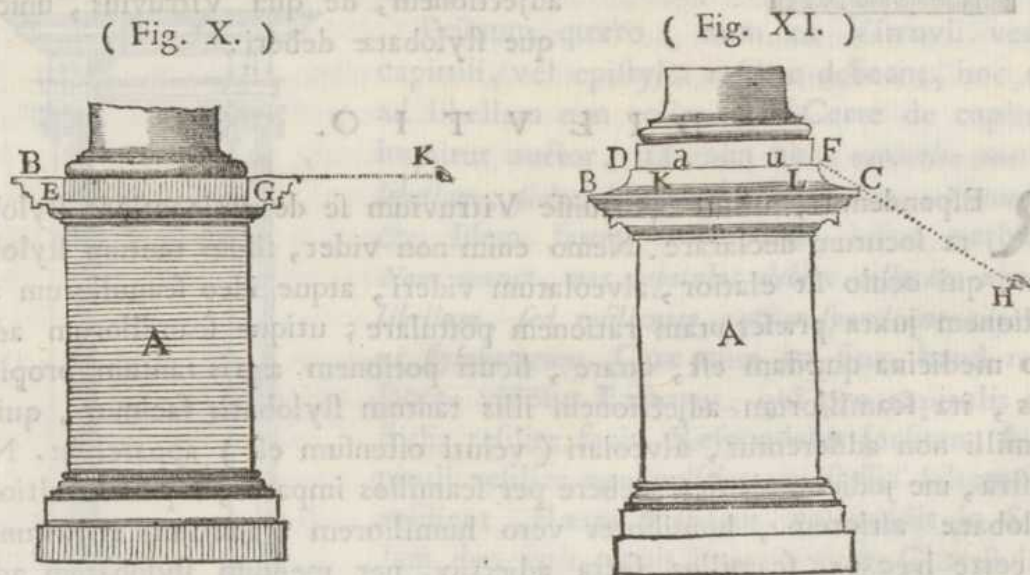
Sitque alveus ubi (Fig. VIII.) A. cur autem adjectione juxta Vitruvianum præscriptum per scamillos non facta, alveolatus oculo stylobata, licet non sit, appareat, deinceps patefaciemus. Esto enim stylobata (Fig. VIII.)

A. cujus ad libellam constituta planicies B. C. basis suppositæ plinthus E. n. oculus H. Dico oculo in H. constituto, stylobatam A. alveolatum videri. Ducatur recta H. C. G. quæ quidem visionis radius est, erit igitur stylobatæ planicies B. C. horizontis loco, quare plinthis G. n. erit ac si intra alveum quendam immersum esset, oculo enim in H. constituto non apparebit, sed erit ac si thorax ipsi B. C. planiciei impositus esset; basis itaque ipsi oculo in H. constituto plinthis carens videbitur. Cui quidem vitio occurrere volens Vitruvius, adjectionem per scamillos, ut ex ejus verbis colligi potest, excogitavit.

VT autem stylobatæ alveolatio, & plinthis in ejus alveo immersio lucidius appareat, inferiorem apposuimus deformationem. Esto enim oculus in horizonte ipso ubi (Fig. X.) B. K. basis autem plinthis alveo immersus E. G. Quibus constitutis, basis ipsa absque plinthis apparebit, quod utique oculo in H. constituto in superiore schemate apparere docebamus.

Remedium quæritur. Esto idemmet stylobata (Fig. XI.) A. cujus planicies ad libellam exæquata B. C. addatur itaque per medium

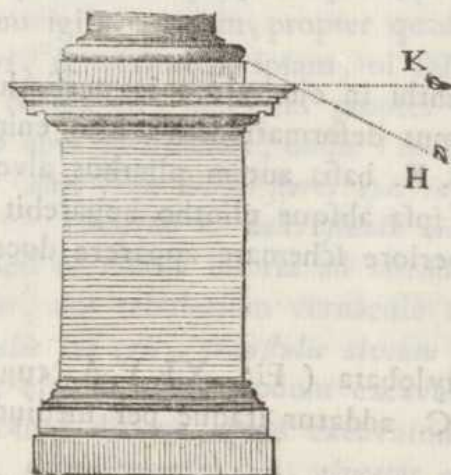

stylobatam scamillus K. L. cui quidem imponatur basis plinthus D. F. sic autem oculus, ut in prima figura ubi H. erit opticus radius linea ipsa H. C. F. oculo igitur in H. posito, omnia ea exstantia apparebunt, quæ supra punctum F. fuerint constituta, at supra a. u. lineam integra basis posita est, adjecto igitur scamillo K. L. stylobata, quod ad integræ basis visionem

nem

nem pertinet, oculo H. alveolatus non videbitur, quod sane ex Vitruvii præscripto efficiendum fuerat.

His igitur ita uti dictum est constitutis, debita basis integræ species, ut ex sequenti schemate apparet, se se ostendet. Eadem enim species adjecto scamillo oculo (Fig. XII.) H. se se offeret, atque occurrebat oculo in K. stylobata absque scamillo existente.

O B I E C T I O.

Sed objiciet fortasse quispiam, Vitruvii regulam universalem esse; neque enim ait, stylobatam oculo eminentiorem, ita oportere exæquari, uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares, sed simpliciter de quocumque stylobata verba facit, par itaque est adjectionem, de qua Vitruvius, unicuique stylobatæ deberi.

D I L V T I O.

Respondemus, minus oportuisse Vitruvium se de eminentiore stylobata locutum declarare. Nemo enim non videt, illum tantum stylobatam, qui oculo sit elatior, alveolatum videri, atque ideo scamillorum adjectionem juxta præscriptam rationem postulare; utique scamillorum adjectio medicina quædam est, quare, sicuti potionem ægris tantum propinamus, ita scamillorum adjectionem illis tantum stylobatis facimus, qui si scamilli non adderentur, alveolati (veluti ostensum est) apparerent. Nec frustra, me judice, ait fieri debere per scamillos impares, siquidem altiores stylobatæ altiore, humiliores vero humiliorem scamillum requirunt, & certe hæc per scamillos facta adjectio, per medium stylobatam adjectio appellanda est. Quandoquidem scamillus ipsi stylobatæ adjectus, altiore & augustiore, ut ita dicam, ipsum stylobatam reddit. His declaratis, ad difficillimum ejusdem auctoris locum, qui paulo infra est, elucidandum accedemus. Ita enim obscurus est, ut nisi ab iis, quæ a nobis declarata sunt, auxilium petas, frustra fere in eo intelligendo labores. Vitruvii verba hoc loco a nobis reperita ita habent.

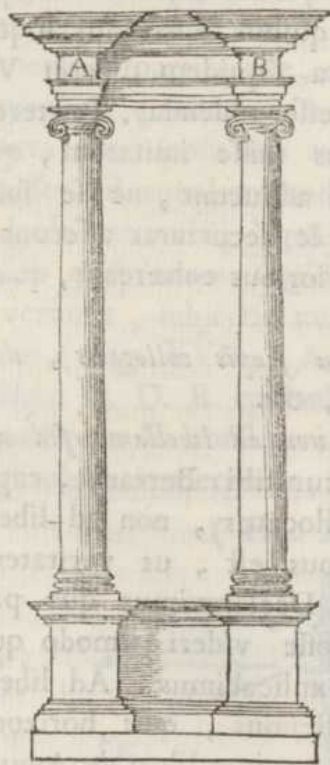
Capitulis

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis non ad libellam, sed ad equalem modulum collatis, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Philander iudicii alioquin acerrimi vir, & in hoc auctore illustrando cæteris omnibus longe præstantior, locum hunc difficultate, ut puto, rei deterritus, vel ne bis ad eundem, ut ajunt, lapidem offenderet, sicco pede pertransiit. Barbarus autem, ne quis illum eo nomine reprehenderet, rem totam hisce verbis explicavit.

Locus hic videtur locum illum declarare in quo dixit de adjectione stylobatarum. Nam monet, nos capitulos debere collocare non ad libellam, sed resilientes, uti respondeant adjectioni stylobatarum. Intelligit autem de his partibus, quæ supra capitulum in epistylis collocantur. Nam supra capitulum respondentes partes in epistylis resiliunt, & partes interpositæ retrahuntur; habent tamen eadem membra, & easdem partes, quemadmodum podium habebat eadem cum stylobatis, scilicet quadras truncos, lysis, & alias. Hujus exemplum est superius in descriptione ultimi templi, ubi podium positum est.

(Fig. XIII.)

Barbarus, cujus schema ex eodem loco petitum, oculis proponitur (Fig. XIII.) A. B. scamilli juxta Barbarum epistylis adiecti atque resilientes.

Primum quæro, num ex Vitruvii verbis capituli, vel epistylia resilire debeant, hoc est, ad libellam non collocari? Certe de capitulis loquitur auctor, ita enim ait, *capitulis non ad libellam, sed ad equalem modulum collocatis, &c.* Idem fatetur Barbarus hisce verbis, *Nam monet, nos capitulos debere collocare non ad libellam, sed resilientes, uti respondeant adjectioni stylobatarum.* Quæ cum ita sint, haud recte facere videtur Barbarus, qui pro capitulis epistylia resilire facit. Respondebit forsitan, si capituli resilire non possunt, epistylia saltem ipsa resilient. Hæret Barbarus, vel incidit in Scyllam, dum vult, ut ait Poeta, vitare Charybdim. Utique, etsi scamillos epistylis adjicias, quomodo capitulos ad libellam non collocas? certe ad libellam collocasti: si enim supremas eorum planities libella perpendes, ad libellam dispositos esse comperies. Perperam igitur explanasti; propterea quod ea, quæ a te proponuntur, auctoris ipsius verbis & sententia

tentiæ minus congruant. Addimus, tuam hanc adjectionem; licet primò aspectu plausibilem, ineptam prorsus esse, inutilem, & falsitati penitus obnoxiam. Certe ex Vitruvii præscripto imi epistylîi crassitudo summo co-

(Fig. XIV.)

lumnæ scapo respondere debet; esto itaque imi epistylîi superficies (Fig. XIV.) A. B. C. D. summus columnæ scapus E. F. quadratum ipsius summi scapi peripheriæ circumscriptum G. H. I. K. scamillus juxta Barbarum resiliens H. L. M. I. quibus ita positus, pars ipsa prominens vacuo innititur, & sub se, contra naturam ipsam, nihil habet solidi: disquire quotquot a temporis edacitate relicta sunt antiquitatis vestigia, & nullibi perpetuis epistylîis columnis impositis scamillos hujusmodi, resilientesve partes adpactas, esse comperies.

EXplodatur igitur Barbarus, qui dum rem improbe a se intellectam, explicare conatur, omnes architecturæ leges atque instituta pervertit.

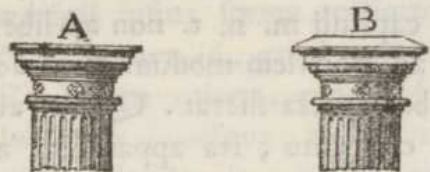
Bertanus, ut in superioribus visum est, fascias ipsas epistylîorum adjectiones appellat. Ipsum ego Bertanum interrogem, num adjectionem epistylîis facere oporteat vel ne? certe epistylîa de quibus Vitruvius loquitur, nulla indigent scamillorum adjectione, frustra siquidem diceret Vitruvius, epistylîis, veluti stylobatis ipsis, fascias esse addendas. Præterea notandum, Bertanum hoc loco hæreticorum mores fuisse imitatum, qui dum ex sacris literis sententias aliquas in medium adducunt, ne se suismet gladiis imprudentes jugulent, mutilas illas, & decurtatas afferunt. Dixisse namque debuerat, quo pacto superiora inferioribus cohæreant, quidve sibi velint ea verba,

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis collocatis, non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis, &c.

Quid enim cum fasciis capitulorum illa verba, *non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis?* Durum fortasse videbatur tibi Bertane, capitulos ad libellam & perpendiculum directos & collocatos, non ad libellam dici constituendos. Sed opportune jam tempus est, ut veritatem ipsam, e tenebris erutam, in lucem vindicemus. Declaravimus quo pacto intelligendum esset, stylobatam alveolatum posse videri; modo qui capituli non ad libellam collocati dicantur, explicabimus. Ad libellam sane æquatam directamve planitiem eam dicimus, quæ horizontis ipsius libramento æquidistat, ita enim Vitruvius primo libro de Amusio, ad indagandos ventos collocando, scriptum reliquit; *Collocetur ad libellam*

Lam marmoreum Amussum mediis manibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam, ut Amussum non desideretur. Capitulos itaque ad libellam

(Fig. XV. & Fig. XVI.)

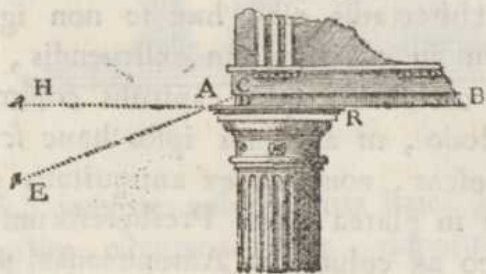

in summis columnarum scapis collocatos illos dicas, quorum omnium supremæ superficies ita ad libellam æquatæ sunt, ut nulla eorum parte protuberent: collocatos autem non ad libellam illos, qui aliquid eminens a librata eorum summa planicie habent, ut in subjectis diagrammatibus (Fig. XV. & Fig. XVI.) facile est videre:

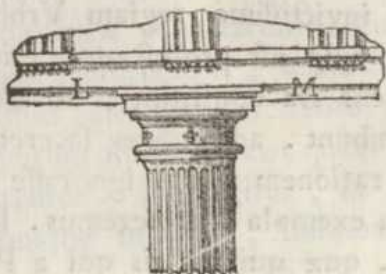
in quibus capitulus ad libellam A. non ad libellam vero B.

Porro quamobrem Vitruvius non ad libellam capitulos collocari velit, his verbis, licet subobscurè, declarare videtur: *In superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum*: hoc est, ideo scamillos capitulis esse addendos, ut symmetria epistyliorum respondeat, videlicet, ut nulla epistyliis ipsis pars deesse videatur. Durum certe est Vitruvii dicendi genus: *Non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit*; pro eo, quod dicendum fuisset; *Non ad libellam, sed ea lege collocatis, ut eas adjectiones habeant, quæ stylobatis adjectæ fuere*. Etenim modulus variis apud Latinos subest significationibus: Modulus est μέτρον mensura particulave, quæ totum corpus, seu ædificium, meritur; est etiam mensura quædam in aquæductibus; ratio quoque certa, ut in cantu mensura: hoc sensu hic accipiendum est vocabulum, idem enim est, ac si dixisset, ad æqualem modum. Præterea (ni fallor) in sequentibus verbis causalis deest particula, legendumque: *Ut in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum*. Quid autem hoc ultimo sibi velit, licet superius declaraverimus, subjectis tamen schematibus demonstrabimus. Esto enim capitulus (Fig. XVII.) A. R. ad libellam collocatus, cui impositum epistylium C. D. B. capituli projectio D. A. oculus E. A. C. itaque pars C. D. oculo in E. constituto, non apparebit, sed epistylia pars quædam intra capitulum immergetur, ut videre est in figura (Fig. XVIII.) in qua epistylia

(Fig. XVII.)

(Fig. XVIII.)

I i stylii

stylii prima fascia L. M. tota pæne infra æquatam capituli superficiem demergitur. Ad hoc igitur, ne mutilum mancumve epistylum appareat, sed ejus symmetria prorsus respondeat, oculo in (Fig. XIX.) e. collocato,

(Fig. XIX.)

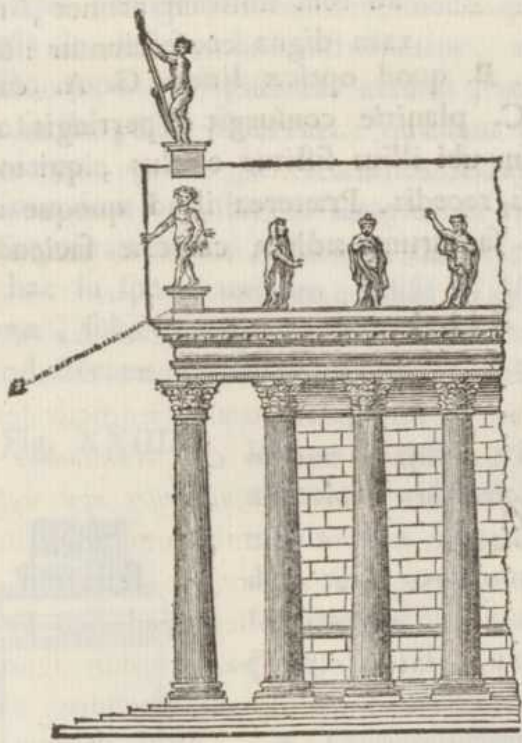

addatur capitulo per medium scamillus m. n. t. Erit itaque ea pars capituli m. n. t. non ad libellam collocata, sed ad æqualem modum, uti adjectio, quæ in stylobatis facta fuerat. Quibus absolutis, oculo in e. collocato, ita apparebit, ac si idemmet oculus, ut in superiore schemate XVII. in H. esset constitutus.

NOtandum interim, quod ad hanc capitulorum per scamillos adjectionem pertinet, nihil prorsus nos ex antiquis ædificiorum vestigiis conjicere potuisse. Nullumque esse eorum qui vetustorum ædificiorum reliquiis dime-tiendis lineandisque operam impenderunt, qui de his scamillis adjectionibusve fecerit verbum. Veruntamen apud Leonem Baptistam Albertum, acrem ingenio virum, ac præter cæteros hac in specie solertem, libro suæ Architecturæ septimo, capite decimo, ubi de ingentibus templorum fornicibus loquitur, hæc scribit; *Illud adverti in templis maximis, quod columnæ ad tantam operis vastitatem forte non respondiissent, perduxisse Camurarum cornua, quod in eorum arcibus sagitta semidiametrum excederet ex tertia: quæ res etiam ad venustatem accessit. Est enim se se in sublime attollens testudinatio agilior, ut ita loquar, atque explicatior. Illud hic non prætereundum censeo, in testudinationibus arcuum capita ad minus prolixiora semidiametro efficienda sunt, quantum spectantibus occupant coronarum prominentiæ, ne medio ex templo intueri possint.* Hæc ille, qui octavo præterea libro, capite tertio, ubi de facellis, sepulchris, pyramidibus, & hujuscemodi aliis ædificiis sermonem habet, hæc item addit: *Sunt qui inter primam & secundam aram, quippiam, veluti latastrum, suggesti loco, interposuerint, quo esset opus celsiorum cum venustate.* Hæc ille, qui hisce saltem verbis scamillorum adjectionem (licet hunc Vitruvii locum non expenderit) se cognovisse testatum reliquit. Lucianus etiam ille Benverardus, qui mirabilem Federico Feltrio Duci invictissimo regiam Urbini architectatus est, hæc se non ignorasse opere ipso est protestatus. Hic enim in cavis ædium exstruendis, earum porticus ita constituit, ut arcuum cornibus, quæ capitulis columnarum incumbunt, adjectiones faceret. Modo, ut antiquos ipsos hanc scamillorum rationem minus ignorasse cognoscas, nonnulla ex antiquitatis gremio petita exempla, proferemus. Romæ in platea quam Presbyterorum appellant, quæ quidem iis qui a Pantheo ad columnam Antonimanam pergunt occurrit,

occurrit, pervetusti templi visuntur vestigia; quod, nonnullorum testimonio, Marti dicatum Antoninus ædificavit: hoc itaque, licet vetustate consumptum, multarum sui partium atque pulchritudinum desiderium faciat, multarum nihilominus rerum, quæ ad optimæ architecturæ rationes spectant, copiam præbet: is enim qui templo huic præfuit ædificando, ut ex ædificii ipsius forma colligitur, probe ædificatoriæ rei cognitione valuit. Nam præter id, quod coronici mutilis appositis denticulos non addiderit, Zophorum etiam, quem ad circinum quota sui parte protuberantem delumbavit, octava altitudinis suæ particula (duodecima voluit Vitruvius) inclinavit. Novit enim ille sublimiorem lineam, quæ ab oculo ad summam rem extenditur, longiorem esse, & ideo resupinatam ejus rei, quæ videtur, speciem facere. Ille idem, ut oculo satisfaceret, supra coronam in lateribus templi perpetuum murulum (scamillum probe dices) erexit, idque teste

(Fig. XX.)

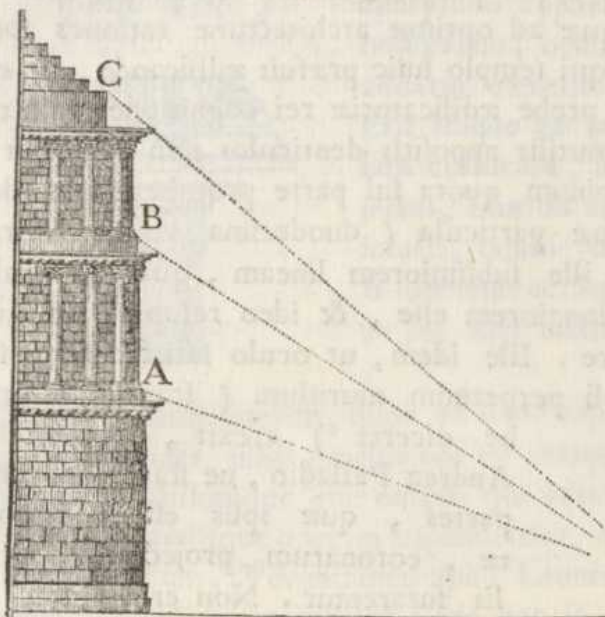

Andrea Palladio, ne statuarum imæ partes, quæ ipsis essent impostæ, coronarum projecturis, oculis furarentur. Non erit autem ab instituto alienum ejus rei diagramma (Fig. XX.) ex ipsomet Palladio desumptum, ob oculos ponere.

Illud etiam ad scamillorum considerationem in primis pertinet, quod is, qui Pantheon (templorum omnium pulcherrimum & vetustissimum) a fundamentis erexit, adjunctiones hujuscemodi prætermittendas esse non putavit. Tribus enim coronis totum ædificii ambitum circumcingentibus, ne (oculo tantum a templi fundamentis remoto, quanta ædificii totius esset altitudo) earum projecturæ adpactarum columnarum bases absorberent, scamillos tres, quibus bases ipsæ fulcirentur, adjecit; quorum officio ab eo, quem diximus,

loco, integræ columnarum bases spectarentur. Tres igitur, ut diximus, scamillos circumcurrentes disposuit, hosque impares, infimum enim,

(Fig. XXI.)

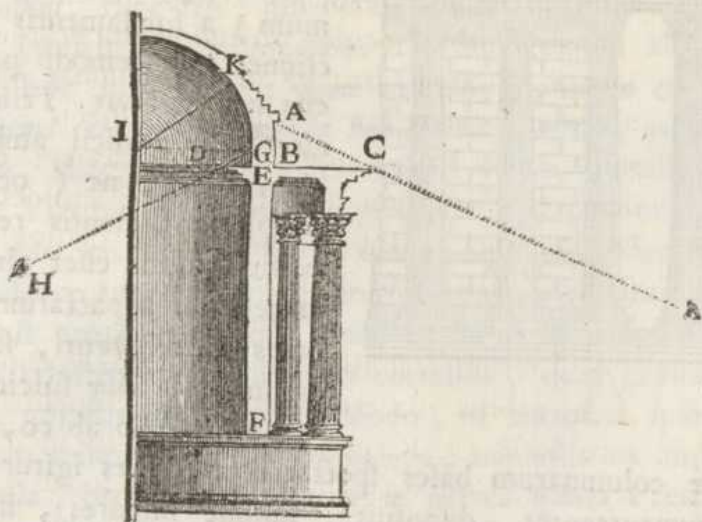

qui (Fig. XXI.) A litera in subjecta templi orthographia notatur, reliquis humiliorem, secundum B. primo quidem elatiorem, tertium vero C. reliquis longe sublimiorem, quorum tota ratio, tum ab radiis opticis, & coronarum projecturis, tum ab iis, quæ de scamillorum adjectionibus Vitruvius docuit, manifeste dependet.

Addam & aliud vetustissimi templi, quod adhuc Tiburi visitur, exemplum. Duo hic præter cætera, quod ad rem nostram attinet, notatu digna conspiciuntur: sca-

millus suggestumve (Fig. XXII.) A. B. quod opticae lineæ C. A. causa, & projecturæ B. C. ab ipsa B. C. planitie confurgit: pertingit autem C. A. radius usque ad eum locum ubi illius sistitur oculus, qui tota porticus latitudine ab ipsa templi basi recedit. Præterea illud quoque ad hanc rem pertinet, unde qua ratione sacrarum ædium camerae faciendæ

(Fig. XXII.)

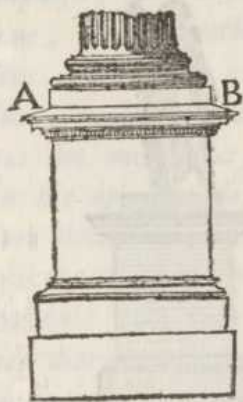

fin

sint addiscere possumus. Constituta enim E. F. parietis cellæ altitudine ; & ipsa I. G. ad perpendicularum ipsi E. F. addita, nec non coronicis E. D. projectura determinata, ab oculis ejus, qui in templi ostio sit constitutus, radius extendatur opticus H. G. qui ipsam F. E. G. perpendicularem tangat in G. ducta igitur G. I. summæ coronicis libramento æquidistans erit, I. vero tholi ipsius hemispherice centrum. Mota igitur I. G. circa centrum I. concava tholi superficies G. K. circinnabitur. Cæterum auctarii loco notandum, non potuisse Baptistam Albertum has fornicum camera- rumve adjectiones, ut fecit, determinare: siquidem hæ non ad totius ædificii commensum veluti bases & columnæ proportionem respondent, sed ab opticis prorsus radiis, & coronarum projectionibus sumuntur. Quod quidem ille non ignoravit, qui in Tiberis ripa rotundam ædem, quam Diyi Stephani appellant (nonnulli Vestæ fuisse templum contendunt) ex- ædificavit; novit id quoque Bramantes noster, ut in ea ædicula videre est quam Romæ in monte Aurelio Divo Petro dicatam construxit.

Sed jam satis superque de iis scamillis, qui ad superiores ædificiorum partes adaugendas faciunt: modo quo pacto antiqui Architecti scamillis ipsis in inferioribus usi fuerint, exemplis propositis patefaciemus. Profecto quod ad stylobatas attinet, pauca sunt antiquitatis vestigia, unde id facile possit observari: quædam tamen ad hanc usque diem perdu- xit ætas, in quibus per scamillos factas adjectiones manifeste comperies. Rarissimæ sunt vetustorum templorum reliquiæ, in quibus columnas stylo- batis impositas cernas, alterum tamen exemplar, & illud, si fides Palla- dio, hac in specie unicum, Asisii in Umbria conspicitur, in quo pronæ columnæ, subjectis stylobatis fulciuntur, templi enim hujus architectus, eo quod librata stylobatarum summæ planicies a solo ita essent elatæ, ut

(Fig. XXIII.)

contemplantium oculos altitudine superarent, ne sty- lobatæ (quod vitii in primis damnat Vitruvius) alveolati viderentur, scamillos adjecit, atque sca- millis ipsis bases impositas collocavit: cujus qui- dem rei exemplum ne desideretur, ejusdem styloba- tæ imaginem, ita uti habet, ob oculos ponimus, (Fig. XXIII.) Scamillus A. B.

Alterum scamillorum hujusmodi exemplum mi- rabilis illa columna præbet, quam in Trajani foro S. P. Q. R. ejusdem Imperatoris memoriæ con- fecravit. Cum enim stylobatæ altitudo ab egesti mon- tis solo, humanæ staturæ proceritatem longe supe- raret,

raret, ne basis imposita aspicientium oculos frustraretur, ad scamilli adjectionem architecti industria confugit. Nos, ne cui præfata speciei desiderium fieret, ejusdem columnæ cum scamillo adjecto imaginem (Fig. XXIV.) apponendam putavimus. Scamillus sub basi A. B.

Scamillis iidem ingeniosissimi veteres, iis in stylobatis usi sunt, quos statuis clarissimorum virorum supposuerunt. Idque cum jam dicta de causa, tum etiam ut hoc pacto e quodam quasi suggesto auctoritate & majestate spectabiliores se se præberent. Eisdem illis quoque signis supposuere, quæ aut in concavis templorum ædiculis, aut in ipsis fastigiorum acroteriis essent collocandæ. Quorum cum diversæ sint formæ, nos nonnulla eorum exempla graphice lineata subjicimus.

Quidam igitur unicum tantum Scamillum adjectum habent, ea tamen lege, ut quasi basis cujusdam plinthus stylobatæ solidum æquet, ut in subjecto exemplo (Fig. XXV.) videre licet.

Aliis duplices scamilli adjecti sunt, quorum alter stylobatæ solidum æquaret, alter autem eodem esset contractior. Fuere item qui unico tantum scamillo, eoque ipso stylobata contractiore, usi sunt, ut in subjectis schematibus (Fig. XXVI. & XXVII.) videri potest.

(Fig. XXV.)

(Fig. XXVI.) (Fig. XXVII.)

Quidam

(Fig. XXVIII.) (Fig. XXIX.) **Q**uidam resimatos , etiam scamil-
los ita , ut ex appositis deforma-
tionibus (Fig. XXVIII. & XXIX.)
colligi potest , adhibuerunt.

Libet hic , ut speculationibus hisce
nostris pondus & auctoritatem
addamus , ejusdemmet Vitruvii ver-
ba ex secundo sexti libri capite in me-
dium ponere .

*Nulla , inquit ille , architecto major
cura esse debet , nisi uti proportionibus
rate partis habeant adificia rationum
exactiones . Cum ergo constituta symme-*

*triarum ratio fuerit , & commensus ratiocinationibus explicati ; tunc etiam acu-
minis est proprium , providere ad naturam loci , aut usum , aut speciem , &
detractionibus vel adjectionibus temperaturas efficere , uti cum de symmetria sit
detractum aut adjectum , id videatur recte esse formatum : sic ut in aspectu
nihil desideretur . Alia enim ad manum species esse videtur , alia in excelsis : non
eadem in concluso , dissimilis in aperto : in quibus magni judicii est cognoscere
quid tandem faciendum sit . Non enim veros videtur habere visus effectus , sed
fallitur saepe ab ejus judicio mens . Quemadmodum etiam in scenis pictis viden-
tur columnarum projecturae , mutulorum exphora , signorum figurae , prominentes ,
cum sit tabula sine dubio ad regulam plana : similiter in navibus remi , cum
sint sub aqua directi , tamen oculis infracti videntur , & quatenus eorum par-
tes tangunt summam planitiem liquoris , apparent uti sunt directi ; cum vero
sub aqua sunt demissi , per naturae perlucidam raritatem remittunt enatantes ab
suis corporibus fluentes imagines ad summam aquae planitiem , atque ibi com-
mota efficere videntur infractum oculis aspectum . Hoc autem sive simulacrorum
impulsu , seu radiorum ex oculis effusionibus (uti physicis placet) cum videam-
us , utraque ratione videtur ita esse , uti falsa judicia oculorum habeat aspe-
ctus . Cum ergo quae sunt vera , falsa videantur ; & nonnulla aliter , quam
sunt , oculis probentur ; non puto oportere esse dubium , quin ad locorum natu-
ras aut necessitates , detractioes aut adjectiones fieri debeant : sed ita ut nihil
in his operibus desideretur . Hae autem etiam ingeniorum acuminibus , non so-
lum doctrinis , efficiuntur . Haec Vitruvius , eadem fere hisce verbis ex-
plicans , quae breviter libro primo capite secundo attulerat , ita enim
habet . Non puto oportere esse dubium , quin ad locorum naturas aut necessita-
tes detractioes , aut adjectiones fieri debeant . Hae autem etiam ingeniorum
acuminibus , non solum doctrinis , efficiuntur . Igitur statuenda est primum ra-*

*tio symmetriarum, a qua sumatur sine dubitatione commutatio; deinde explicetur operis futuri, & locorum inum spatium longitudinis, & latitudinis, cujus cum semel fuerit constituta magnitudo; sequatur eam proportionis ad decorem apparatus, uti non sit considerantibus aspectus Eurythmie dubius. Item & libro tertio, capite secundo. Etiamque angulares columnæ crassiores faciendæ sunt ex sua diametro quinquagesima parte, quod ea ab aere circumciduntur, & graciliores esse videntur aspicientibus. Ergo quod oculos fallit, ratiocinatione est exequendum. Et paulo inferius de contracturis columnarum agens. Hæ autem propter altitudinis intervallum, scandentis oculi speciem fallunt, quamobrem adjiciuntur crassitudinibus temperaturæ. Venustatem enim persequitur visus; cujus si non blandimur voluptati proportionis & modulorum adjectionibus, uti id, in quo fallitur, temperatione adaugeatur, vastus & invenustus conspicientibus remittetur aspectus. Idem capite ultimo libri ejusdem: Item secundum ratam partem ad eundem modum ex altitudine columnarum expediendæ sunt altitudines epistyliorum; quo enim altius oculi scandit acies, non facile persecat aeris crebritatem: dilapsa itaque altitudinis spatium, & viribus extrita, incertam modulorum renunciat sensibus quantitatem: quare semper adjiciendum est rationis supplementum in symmetriarum membris, ut cum fuerint in altioribus locis opera, aut etiam ipsa colossicota, certam habeant magnitudinum rationem. Demum ante finem ejusdem capituli. Membra omnia, quæ supra capitula columnarum sunt futura, id est, epistylia, zophori, coronæ, tympana, fastigia, acroteria, inclinanda sunt in frontis suæ cujusque altitudinis parte duodecima. Ideo quod cum steterimus contra frontes, ab oculo lineæ duæ si extensæ fuerint, & una tetigerit imam operis partem, altera summam, quæ summam tetigerit, longior fiet. Ita, quo longior visus lineæ in superiorem partem procedit, resupinatam faciet ejus speciem. Cum autem, uti supra scriptum est, inclinata fuerint, tunc in aspectu videbuntur esse ad perpendiculum, ac normam. Ad hæc faciunt etiam quæ rerulit libro quarto, capite quarto: Crassitudines autem earum (de columnis loquitur) extenuentur his rationibus, uti si octava parte erunt quæ sunt in fronte, hæc fiant novem partes, in concluso enim aere, si quæ extenuata erunt, non discernentur; sin autem videbuntur graciliores, cum exterioribus fuerint striæ vigintiquatuor, in his faciendæ erunt viginti octo, aut trigintadue, ita quod detrahatur de corpore scapi, striarum numero adjecto adaugebitur ratio, quo minus videbitur, & ita exæquabitur dispari ratione columnarum crassitudo. Hoc autem efficit ea ratio, quod oculus plura & crebriora signa tangendo, majore visus circuitione pervagatur. Namque si duæ columnæ aque crassæ lineis circummetientur, e quibus una sit non striata, & altera striata, & circa strigum cava, & angulos striarum lineæ corpora tangat, tametsi columnæ aque crassæ fuerint, lineæ quæ circumdate erunt non erunt æquales, quod striarum & strigum circuitus majorem efficiet lineæ
lineæ*

lineæ longitudinem. Sin autem hoc ita videbitur, non est alienum in angustiis locis, & in concluso spatio, graciliores columnarum symmetrias in opere constituere, cum habeamus adjutricem striarum temperaturam. Hæc fere sunt quæ Marcus Vitruvius de adjectionibus detractioibusque symmetriarum, ut rationibus temperatæ, venustate simul ac decore, aspicientium oculis ad blandirentur, conscripsit. Quæ quidem nisi pernecessaria, & ad operum rectam explicationem opportuna judicasset, nequaquam gravissimus & solertissimus auctor, tanta sermonis prolixitate, tot repetitionibus inculcasset. Nos autem, antequam operi extremam imponamus manum, de adjectione, quæ per Scamillos fit in ædificiis illis, quæ in sublimi consurgunt, nec non de vitio eorum, qui symmetrias ea ratione non temperant, sermonem faciemus.

Esto itaque sepulchri Mausoleive orthographia (Fig. XXX.) præstat modo delineatam ejus in tabella formam, ad opus ipsum transferre. Duplici igitur id negotii ratione absolvetur, vel enim iisdem symmetriis quibus designatum est ædificabitur, vel juxta Vitruvianum præceptum detractioibus adjectionumve adaugebitur temperaturis.

(Fig. XXX.)

K K

Sic

Sic ædificii orthographia rudi Minerva lineata (sat enim fuerit si altitudinum & projecturarum custodiantur dimensiones) esto, inquam, molis ipsius orthographia C. D. (Fig. XXXI.) æquati soli planicies D. E. locus aspectus E. sit autem D. E. recta, totius ædificii altitudini æqualis, spectantis oculus F. exeant igitur a pupilla F. per projecturas ducti optici radii F. G., F. H., F. I., F. K. qui orthographiæ lateri occurrant in punctis L. M. N. O. Molis igitur partes, quæ prædictis notulis a projecturarum libratis planiciebus superabunt, oculos respicientium non fuent, quæ vero inferiores fuerint, nullatenus conspicientur.

(Fig. XXXI.)

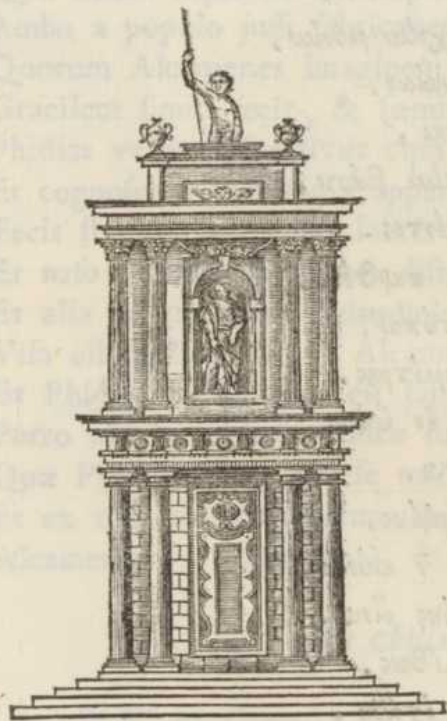

Porro

Porro qualis ædificii ita constituti species oculis se præbeat, ex subiecto diagrammate (Fig. XXXII.) cognoscere licet, cuius imaginem si cum prototypo conferas, nanam cernes, pumilam, contractam, mutilam, ac omni prorsus maiestate atque lepore carentem. Non ante igitur luxata in artus restituentur, quam ædificii partes, quæ in alveos demersæ videbantur, in sublime consurgant.

Quod tunc demum fiet, si tantæ altitudinis scamilli operi ipsi adiiciantur, quantum de solido coronarum projecturæ oculis adimebant. Cæterum scamillorum symmetrias schema illud suppeditabit, cuius ope quotæ partes ædificii demergerentur agnovimus: quod ex subiecto schemate (Fig. XXXIII.) palam fiet.

(Fig. XXXII.)

(Fig. XXXIII.)

Temperatum itaque adjectionibus Diagramma ita habebit. His declaratis, appendicis loco historias quasdam, ex Ioannis Tzetæ Chiliadi-

K κ 2 bus

bus, ex Libro variae Historiae octavo, Historia 193. & Lib. xi. Historia 381. decerptas, ad hanc rem opportune facientes, in medium afferemus.

Ex Chiliade octava Hist. 193. de Alcamene statuario.

Ο Αλκαμήδης χαλκουργός ἦν, ἃ γῆρι Νησιώτης,
 Καὶ τῷ Φειδίᾳ σύγχευτο, ἃ τέτῳ ἀνπερίσας.
 Δί ᾧν ἃ ἐκινδύνωσε μικρῶ θανεῖν Φειδίας.
 Ο Αλκαμήδης δειδῆς ἔπλαττεν ἀνδριάντας,
 Ἀπειχῶ ᾧν ἃ ὀπτικῆς, ἔ τῆς γεωμετρίας.
 Θαμίζων δὲ ταῖς ἀγοραῖς, ἃ διατρίβων ταύταις,
 Καὶ θειασῶς, ἔ φιλητῶς, ἔ θιασώτας εἶχεν.
 Ο δὲ Φειδίας ὀπτικός πλῶν, ἔ γεωμέτρης
 Ἀριςτοῦ, ἀκριβώσας πε τῶν ἀνδριαντουργίαν,
 Καὶ πάντα πράττων πρόσφορα τόποις, κυροῖς, πρωτόποις,
 Φροντίζων κοσμιότητι, πλέον δὲ ἔ τῶν ἄλλων,
 Κατὰ τὴν Τζέτζω ἃ αὐτὸς τὰς ἀγορὰς ἐμίσει,
 Καὶ φιλητῶν ἔ θειασῶν εἶχε τῶν τέχνων μόνω,
 Ἐπεὶ δὲ ἐδέησε ποτὲ δήμῳ τῶν Ἀθινῶν,
 Λύω τινὰ ἀγάλματα τῆν Ἀθινῶν ποιῆσαι,
 Ἐπὶ κίωνων ὑψηλῶν μέλλοντα σχεῖν τῶν βάσιν.
 Ἀμφὼ ἐδημιέργησαν τῶν δήμῳ κελασθέντες.
 Τῶν ᾧν ὁ Αλκαμήδης μῦθον, τότῳ θεῶς παρθένῳ,
 Λεπτὸν ὁμῶς εἰργάζετο ἃ γυμναστικὸν τύπον,
 Ο δὲ Φειδίας, ὀπτικός τελῶν ἃ Γεωμέτρης,
 Καὶ σιωπῆς σμικρότατα φαίνεσθαι τὰ ἐν ὑψει,
 Ἐποίησε τὸ ἀγαλμα ἀνεωγὸς τὰ χεῖλη,
 Τὴν μωξατῆρῶς πε αὐτῶν ἔχον ἀνεσπασμῶδες,
 Καὶ τῶν ἄλλα πρὸς ἀνάλογον ὑψοῦ ἔ τῶν κίωνων.
 Ἐδοξε κρείττον τῶν λοιπῶν τὸν Αλκαμήδης εἶναι.
 Φειδίας ἐκινδύνωσε βληθῆναι δὲ ποῖς λίθοις.
 Ὡς δὲ ἤρθη τὰ ἀγάλματα, ἔ κίονων ἐστάθη,
 Τὸ μῦθον Φειδίας ἔδειξε τὸν δόξῃς τῆς τέχνης.
 Καὶ πᾶσι διὰ στόματῳ λοιπὸν ἦν ὁ Φειδίας,
 Τὸν Αλκαμήδης γελασὸν, ἔ γέλωτος Αλκαμήδης.

Hec ita Latine ad verbum.

Alcamenes faber erat ararius, & genere insulanus,
 Phidiæ sane contemporaneus, & illi æmulus,
 Propter quæ periclitatus est prope Phidias ut moreretur.
 Alcamenes speciosas fingebat statuas,
 Perspectivæ ignarus, & Geometriæ.
 Cum autem frequens esset in plateis, & in illis versaretur,
 Admiratores habebat, amatores, & sodales.
 Phidias vero perspectivus existens, & geometra
 Perfectus, diligentissime statuariam tractabat,
 Et singula faciebat consona locis, temporibus, & personis;
 Curam gerens decoris maxime, & aliarum rerum.
 Et juxta id quod placet TZETZÆ, ipse quoque plateas obibat;
 Et amatricem, & spectatricem artem solam habebat.
 Cum autem aliquando oporteret populum Atheniensem
 Duas quasdam statuas Minervæ constituere,
 Quæ altam super columnam basim erant habituræ;
 Ambo a populo jussi fabricaverunt.
 Quorum Alcamenes imaginem Deæ Virginis
 Gracilem simul fecit, & fæminilem aspectum habentem:
 Phidias vero perspectivus cum esset, & Geometra,
 Et cognoscens brevissima apparere quæ in sublimi sunt;
 Fecit statuam hiantibus labris,
 Et naso quidem præditam distracto;
 Et alia ad rationem altitudinis columnarum.
 Visa est melior reliqua Alcamenis esse statua,
 Et Phidias periclitatus est lapidibus obrui.
 Porro ubi in sublime positæ sunt statuæ & constitutæ in columnis,
 Quæ Phidiæ erat, præ se tulit nobilitatem artis.
 Et ex tunc in ore omnium fuit Phidias,
 Alcamenes vero ridiculum, & Alcamenes risus.

Ex Chiliad. undecima Hist. 381.

ΚΑὶ Ὀπτική δὲ σωτελεῖ σὺ τῇ Γεωμετρίας,
 Πολλὰς μὲν ἄλλαις μηχαναῖς, ἔτι τε τῇ ζωγράφῳ,
 Καὶ ἀγαλμάτων τέχναις δὲ, ἔτι ἀνδριαντοργίαις.
 Λεῖ γὰρ ἔστι ὕψη σωροῶν, καὶ μήκη ἔτι τὰ βάθη.

Γρα

Ἴνα ἔ ὄργανα ποιῆ ἀρμόδια τῷ ὕψει,
 Τῷ μήκει, ἔ τῷ βάθει ἀνάλογα ὁμοίως.
 Καὶ τὰς μορφὰς δὲ τῆ γραφῶν ἔ τῶν πλασῶν ὡσαύτως
 Ἄλλων ὀργάνων. δεῖται γὰρ τὸ σύμμετρον τὸ ὕψος,
 Ὡσαύτως ἔ τὸ μήκος δὲ, καὶ σύμμετρον τὸ βάθος.
 Ἄλλων δὲ τὰ μακρότερα, ἑτέρων τὰ βραχέα.
 Ὁμοίως ζωγραφίαις δὲ, καὶ ἀνδριαντουργίαις.
 Ὅσα μὲν ἔγγιστα τῆ γῆς μέλλουσι εἶπαι ἔχουσιν,
 Συμμέτρως ἔχουσιν τὰς μορφὰς ἅπαντα ταῦτα πρέπει.
 Ὅσα δὲ εἰς ἄρσιν σύμμετρον ἀνεγερθῆναι δεῖσι,
 Χρεῖαν ἐκείνων τὰς μορφὰς τῆ ἀσύμμετρων πλάττειν,
 Ὡς ἂν εἰς ὕψος λάβωσι πάντα τὴν συμμετείαν,
 Τὸ ὕψος κλέπτειν εἰώθη ἔ γὰρ τῆ γεωλείαν.
 Καὶν σύμμετρον ποιήσῃαι τοῖς κάτω τῆ εἰκόνα
 Ἄνω σαθεῖσαν, εἶδοις ἂν ἔσαν συμμεμυκῆσαν.
 Ἄν περ δὲ πλάσης τὴν μορφήν ἀσύμμετρον τοῖς κάτω,
 Τὸ ὕψος πάλιν σύμμετρον δεκνύει τὴν εἰκόνα.
 Οὕτως ὑπάρχει χρήσιμος πολλοῖς Γεωμετρία,
 Καὶ σὺν αὐτῇ ἔ Ὀπτική, ἔ μάλλον ζωγραφίαις.

Ita Latine ad verbum.

Optice sane utilis est, cum Geometria,
 Multis quidem aliis machinis, & arti picturæ
 Et imaginum artibus, nec non statuariæ.
 Oportet enim altitudines considerare, & distantias, & profunditates,
 Vt instrumenta fiant consona altitudini,
 Distantiæ, & profunditati proportionata similiter.
 Et aspectus quidem picturarum & plasticæ fictarum pariter.
 Aliis enim instrumentis eget mediocris altitudo,
 Pariter & distantia, & mediocris profunditas,
 Aliis quæ sunt longiora, aliis item breviora.
 Similiter in picturis, & statuariis artibus.
 Quæcunque enim proximam terræ positionem habitura sunt,
 Mediocres habere debent aspectus, & omnia sane decenter.
 Quæcunque vero elevationem mediocrem sortitura sunt,
 Oportet facere aspectu graciliora.

Quæ

Quæ autem elata altitudine tollenda sunt,
 Oportet facere aspectibus immoderatis,
 Ut in altitudine collocata recuperent proportionem.
 Consuevit enim altitudo furari aspectionem.
 Et ubi feceris imaginem proportionatam in humili,
 Videbis eam in sublimi apparere contractam.
 Quod si feceris aspectum immoderatum in humili,
 Altitudo proportionatam reddet imaginem.
 Sic itaque multis utilis est Geometria,
 Et cum ipsa Perspectiva, & maxime Picturis.

HAftenus difficilem & tenebrosam scamillorum rationem verbis explicare contendimus. Qua quidem in re si quid præstiterimus unde ad cæteros aliqua perveniat utilitas, impensi laboris atque operis minime pœnitebit. Sin autem aut parum, aut nihil profecerimus; fat nobis abundeque erit, nos rem OEdipo conjectore indigentem, & doctissimis viris vel prætermittam, vel perperam intellectam, aggredi non formidasse. Surget fortasse aliquis, qui majori & vegetiori ingenio præditus, veritatem hanc a tenebris vindicatam, feliciori conatu in lucem proferat. Reprehendant nos obsecro nostras hæc lucubratiunculas inspecturi, dummodo ita redarguant, ut ea, quæ a nobis ignorata fuerint, bonarum artium, atque Architecturæ in primis studiosis, non invideant.

Hæc Bernardinus Baldus commentabatur Urbini, dum succisiva & secundaria tempora hisce delectationibus daret.

F I N I S.

IOANNES DE LAET
 LECTORI BENEVOLO S.

OPeræ pretium fortasse fuerit & explicationem adjicere Vincentii Scamozzii, Lib. VI. cap. 8. qui ita scribit. Vitruvius Lib. III. cap. 3. per Scamillos impares: id est, ut habeant per medium resultus Scamillorum imparium, uti si podium cominus inspiciatur, videatur alveolatum,

tum, id est, magis cavum & introrsus, quod confirmat in porticu post scenam. Quæ difficultas non parum negotii facessivit Doctissimis Viris, & multæ inde natæ controversiæ; ut fileamus, eos coniectos in mille absurditates, uti fascias in truncis stylobatarum, & gradus supra cymatia, & similes res monstrosas, quæ nihil faciunt ad propositum: præterquam quod nihil veri intelligatur. Unde ad rei evidentiam hujus dubiæ reperimus in Græcis, & in primis in Pausania, ubi loquitur de simulachro & introitu templi Iovis Olympii, & de templo Magnæ Matris in Arcadia sæpius, statuas fuisse locatas super Scamillos aut quadratos aut rotundos, qui non erant alii quam stylobatæ. Vitruvius dicit impares, quia fiebant in lateribus templorum, atque etiam porticum post scenam Theatri, ubi intercolumnia erant paria, sed columnæ & stylobatæ numero impares. Vox hæc Scamillus, secundum Priscianum, diminutivum est a scamno, ut mammilla a mamma, & similia. Est inventa Spoleti in Umbria, antiqua & bellissima inscriptio, quæ facit mentionem Præfecti Fabrorum Romæ, ut & Scamillorum, atque adeo Scenæ; neque potest alia res magis facere ad hoc propositum. Est autem talis:

M. SEPTIMIO
M. FIL. HOR.
SEPTIMANO.
EQVO PVB. IIII VIR. I. D.
PRÆFECT. FABR. ROMÆ.
DEC. IIII. SCAMILLAR.
OPERÆ VETERES
A. SCENA. PATRONO. OB.
MERITA. EIVS. L. D.D.D.

F I N I S.

